

Hagyomány és rögtönzés – szövegvariálódás a karjalai halottsiratókban

A folklorisztikai szakirodalomban már szinte tradícióként működő elvárás a sirató-előadást „hagyományos rögtönzésként” jellemezni, melynek kapcsán az ismétlés és a kreativitás, illetve a köztük fennálló viszony kérdése is gyakran felmerül.¹ Kaivola-Bregenhøj javaslata szerint a folklóralkotásokat egy olyan egyenesen lehetne elhelyezni, melynek egyik végpontját képezné a tökéletes utánzat, másik végét pedig a szabad improvizáció.² A szóbeli hagyomány műfajai e két véglet közti terület különböző pontjain foglalnának helyet, mivel a szájhagyomány útján terjedő alkotások esetében soha nem fordul elő a két szélsőség elérése.

A folklórelőadás végső formájára tehát döntő befolyással vannak mind a variálódást megengedő, mind a rögzített elemeket előnyben részesítő tényezők (a hagyomány megtanulása, emlékezetben tartása és újbóli előadása; a folklórműfajhoz kötődő normák; az előadó alkotóegyéniségének és érzelmi élményeinek sajátosságai; az előadási alkalom).³ Ezeknek az úgynevezett reprodukciós szabályoknak a meghatározása stratégiai jelentőséggel bír a folklóralkotások vizsgálatakor, hiszen a különböző folklórműfajokat éppen eltérő reprodukciós szabályrendszerük segítségével különíthetjük el.⁴

A folklórban tetten érhető változatképződés nem szabadon alakuló folyamat, hanem az alkotóegyén közösségi tudásában raktározott hagyomány szabályaihoz kötött.⁵ A rituális siratók előadásmódja, előadásmenete és szövegének tartalma például közösségleg szigorúan ellenőrzött. Az ügyes, tapasztalt és hozzáértő siratóénekesek azonban a szöveg tartalmán is változtatnak minden egyes ismételt előadás alkalmával.⁶ A finn folklorista, Lauri Harvilahti kutatásai alapján a variálódás elsősorban a közösség társadalmi viszonyainak, a folklór előadási gyakorlatának, valamint az előadó kompetenciájának és hagyományhoz való viszonyulásának függvénye.⁷

Harvilahti szóhasználatában a kompetencia a folklór alkotásának képességét, valamint a reprodukciót és a kommunikációt megengedő rendszer birtoklását jelenti. A kompetens hagyományközvetítő képes úgy lemásolni és újraalkotni a korábban elsajátított hagyományt,

---

1 A teljesség igénye nélkül l. például: Dömötör–Szendrei 1981. 448; Haavio 1935. 215; Paksa 1999. 68.

2 Kaivola-Bregenhøj 1985. 7–8.

3 Kaivola-Bregenhøj 1985. 16.

4 Honko 1980. 23.

5 Rüütel 1987. 190–191.

6 Stepanova 1996. 227.

7 Harvilahti 1992. 13.

hogy mindeközben egy egészen új tolmácsolásban – de a hagyományosan szabályozott keretek közt megmaradva – egy teljesen új „produktumot” hoz létre.⁸

Az előadói képesség és sikeresség egyik alapvető összetevője az előadó memóriefunkcióinak működése, melynek három jellemző mozzanatát különbözteti meg Zumthor: a szelektálást, a feszültséget és az egyetemességet.⁹ Először emlékezetének tárából az előadó előre kiválogatja az éppen aktuális előadásra alkalmas sorokat, melyeket egykor saját közösségében sajátított el. Előadása alatt pedig az egyediség és a közösségiség között állandó feszültség forrása lesz, hogy milyen mértékben sikerül eltérnie a hagyomány által rögzített normáktól.

Az egyes folklóralkotások ismételt előadásai tehát nem csupán újraalkotások, hanem ismételt alkalmazkodások is egyben: aki előhívja és előadja az éneket, nem csak magának, de a közönségnek is alkot.¹⁰ Az énekes egyrészt mint hozzáértő hagyománytudatos előadó, meg akar felelni a hivatásbeli követelményeknek, másrészt személyes igényeinek is eleget tesz saját érzéseinek és identitásának kifejezése által, harmadrészt pedig a társadalmi vagy kontextuális kívánalmak is befolyásolják, melyek a hallgatósággal való interakciókból vagy az előadási szituáció egyedi körülményeiből származnak.¹¹ Ezeknek az elvárásoknak az összjátékát csak nagy körültekintéssel lehet számításba venni a szövegvariálódás vizsgálatokor, hiszen az emlékezetkihagyások, a szubjektivitás, az érzelmi túlfűtöttség, a művészi kidolgozás, a pszichológiai gátlás, a közönséghez és számos helyzeti körülményhez való alkalmazkodás esetleges előfordulásait sem lehet figyelmen kívül hagyni. A folklór alkotástechnikáját illetően legfőbb kutatási cél a reprodukciós szabályok felfedése: a variabilitás (vagyis: mit lehet és mit nem szabad mondani az adott műfaj keretén belül), illetve az irányadó normák (vagyis: mit kell mondani és csinálni az adott műfaj keretén belül) meghatározása.

Ami a siratással foglalkozó szakirodalmat illeti, csak kevesen említik, hogy melyek a kompetens siratóénekes ismérvei. Nenola-Kallio szerint az improvizációs készség, valamint a sirató tartalmát és szerkezetét illető kreativitás alapvető ismertetőjegyei a „szakértő” sirató-előadónak, ugyanakkor fontos kötelessége a hagyományhoz való szigorú ragaszkodás is: például a névtabut tisztelő személyes megnevezések és megszólítások szakrális rendszerét tilos megsérteni, bármily szép és találó képes kifejezésekre leljen is az énekes.¹² A kompetens sirató-előadó birtokában van az alkotástechnika szabályainak, a strukturális mintáknak és a stílusesszóknek; jól ismeri a szerkezeti vonásokat, a dallamot, a stílust, az arcjátékot, a gesztusokat és minden egyéb kelléket, melyek segítségével képes a hagyományos modellnek megfelelően saját siratóinak szövegét, dallamát megszerkeszteni és az alkalomnak megfelelő variációkban előadni.¹³

A siratás kompetenciájának kialakulása egy félig tudatos, félig tudattalan tanulási folyamat vagy enkulturáció eredménye.¹⁴ Az új információ megértéséhez és beépítéséhez korábbi

---

8 Pentikäinen 1971. 15.

9 Zumthor 1990. 179–180.

10 Honko 1980. 24.

11 Honko 1980. 25.

12 Nenola-Kallio 1981. 49.

13 Ld. pl. Honko 1980. 25.

14 Az enkulturáció a kultúrakutatók által alkotott fogalom: a kultúra olyan egyéni, életfogytig tartó tanulását jelöli, melynek során az emberi sarjadék bekapcsolódik a kultúraspecifikus normarendszerbe az

tapasztalatainkat és ismereteinket is felhasználjuk. A tanulás tehát egyfajta gondolkodásbeli fejlődés, ezért hosszú távú eredményekkel jár: van, hogy a passzív tanulás gyümölcse csak sok idő elteltével mutatkozik meg a gyakorlatban. A karjalai leányok például – az idősebb asszonyok hallgatása közben – már gyermekkorukban elsajátítják a siratás alapjait, de siratótudásukat csak jóval később, felnőttkorukban fedik fel a közösség előtt.¹⁵

A siratók tanulásának tehát két jól elkülöníthető fázisa van: a szerkezeti minta, a stílusesszék, a formanyelv, a szóképzés, a dallam, az alkotás- és előadásmód alapjai már gyermekkorban beépülnek a tudásba, noha maga a folyamat nem tudatos, sőt szinte észrevétlen. (A siratóénekesek maguk ezt a szakaszt nem is tartják tanulásnak.) Ehhez a „felkészülési szakaszhoz” hozzájárul még a közösségi értékek és magatartásminták interiorizációja is: a gyermek láthatja, hogy a siratóénekes tudása révén hogyan képes kiszakadni a megszokott otthoni környezetéből, izgalmas élményeket megtapasztalni és társadalmi elismerésben részesülni.

A siratótudás igen gyakran családon belül öröklődik.¹⁶ A családi örökségen kívül jelentős szerepet játszik még a tehetség is: a rokonságban nem biztos, hogy mindenki fogékony vagy alkalmas a „siratómesterségre”. A tehetség a genetikai örökségek, a kultúrából elsajátított ismeretek, illetve a személyes motiváció és képességek kölcsönhatásában alakul.¹⁷

A siratótanulás második, felnőttkori periódusa már tudatos és szándékos: az énekesek ekkor már céltudatosan igyekeznek minél több előadási és fellépési alkalmat megragadni saját alkotó- és előadó-képességük fejlesztése és karbantartása érdekében.¹⁸ Érdekes módon számos siratóénekes arról számol be, hogy siratótudásukat maguktól tanulták, a szavak és a dallam csak a semmiből törtek elő, mindenféle előzetes felkészülés és szerkesztés nélkül.¹⁹ Valójában a siratóknak ez a misztikus feltörése nem lehetséges, ez az érzés valószínűleg a siratóénekesekben élő, saját mesterségükről alkotott idealizált képet tükrözi. Semmiféle szerzemény vagy alkotás sem lehet tudattalan.²⁰ Ez a siratóasszonyok kétértelmű megnyilatkozásaiból is kitűnik: a semmiből előtörő alkotás romantikus elképzelésének felidézése mellett a sirató-előadásra való gondos felkészülési munkálatokról is beszámolnak.²¹

---

elsődleges nevelők (család) révén. A kultúrába való „belenevelődés” tulajdonképpen a szocializációval szorosan összefüggő jelenség, melynek során a kulturális alapkészségeket és a társadalmi beilleszkedési képességet sajátítjuk el. Claessens 1989.

15 Stepanova 1995. 134.; Tolbert 1988. 119.

16 Lásd: Tolbert 1988. 120.

17 Moisala 1993. 50. A siratótanulást különféle ösztönző erők hajtják: külsők (elszakadás a hétköznapoktól, fellépési és elismerési lehetőség), belsők (a siratók iránti őszinte érdeklődés, és a „mesterré válás” vágya) vagy társadalmiak (a régi hagyományokat tisztelő és érdekes emberek megismerése). L. bővebben: Järvillehto 1994. 13.

18 Knuutila 1985. 63.; Knuutila 1989. 234-240.; Asplund 1994. 360–361.

19 Többek között: Virtaranta 1973. 479.

20 Merriam 1964. 166.

21 Sokan példaképeiktől tanulták, hogy már jóval az előadás előtt el kell képzelni a gyászolók helyzetét, meg kell formázni a szöveget és tartalmát, és ha nem is feljegyzéssel, de dudorászással valamilyen szinten rögzíteni is kell a siratót. A felkészületlenség ugyanis meglátszik az előadáson. Martta Kuikka siratóénekes (1921–2005) szóbeli közlése alapján, Ilomantsi: Viiniivaara, 2000. V. 30. (a szerző gyűjtése). Az adatközlő Suojärvi (Ladoga-Karjala) született, 1943-ban Finnország (Ilomantsi) területére evakuálták.

Ha létezik siratótanulás, akkor vajon beszélhetünk a siratók tanításáról is? Elisabeth Tolbert szerint a hagyományos siratóalkalmakkor nem rajzolódik ki világosan a tanítás megléte.²² Mégis vannak erre utaló példák. Martta Kajoksinen, a Suojärviből a finnországi Észak-Karjalába evakuált siratóasszony bevallása szerint egyik fellépését megelőzően szakértői tanácsokat kapott a siratóalkotással és -előadással kapcsolatban, tanárának nevét azonban nem akarta felfedni.²³ Néhány észak-karjalai siratóénekes siratókat tanított Elisabeth Tolbert amerikai siratókutatónak terepmunkája idején.²⁴ Alekszandra Sztjepanova megfigyelte, hogy a siratóénekesek számának megritkulásával az idősebb asszonyok szívesen tanítottak siratószavakat a fiatalabb rokonoknak annak érdekében, hogy az ő korosztályuk is tisztességes módon átjuthasson Tuonelába.²⁵ A kutatók számára nehéz annak megítélése, hogy a mintakép alapján milyen pontosan lehet elsajátítani a szöveget és a dallamot, illetve, hogy meddig tart a tanulás és a másolás határa²⁶

A sirató tehát nem tartozik a szigorú értelemben vett rögtönzött műfajok közé: a szókészlet, a költői eszközök, az előadásmód állandósága, a rítus vagy egyéb funkció pontos betartása mind arról biztosítják a hallgatóságot, hogy semmi meghökkentő újdonság nem várható a siratóban.²⁷ A sirató semmiféle meglepetéssel nem szolgálhat, ha a közönség tisztában van a siratóhelyzettel, az elhunyt életének és halálának körülményeivel, ismeri a gyászoló rokonság társadalmi helyzetét, a siratóénekest és elhunythoz, gyászolókhöz fűződő viszonyát. Feltűnő újítás csak rendkívül ritkán tapasztalható. Másrésztől azonban minden egyes sirató egyedi alkotás, egyedülálló zenei és népköltészeti termék, egyszeri és megismételhetetlen: egy igazi sirató-előadás kétszer sosem hangozhat el. Meddig terjed tehát a „tűréshatár” és a variálódás mértéke a siratók megszövegezését illetően? Milyen formában mutatkozik meg a szövegállandóság a siratók különböző dimenzióiban: a nyelvezet, a struktúra és a funkció szintjén?

A kérdések megválaszolásához olyan siratóváltozatokat veszünk górcső alá, melyek a halotti szertartáson belül ugyanazt a szerepet töltik be és ugyanattól az adatközlőtől származnak. Összevetésük fényt deríthet arra, hogy az ismételt előadások során az előadó milyen mértékben ragaszkodik a korábban elsajátított eredeti szöveghez; milyen eszközökkel és milyen esetekben él a variálás és rögtönzés lehetőségeivel, illetve melyek a sirató legstabilabb, kötelező elemei. A jelen vizsgálat kizárólag a szövegre vonatkozik, a dallamelemzés nem tartozik kompetenciánk körébe.

A szóban forgó variánsok adatközlője, Anna Ivanovna Nyikolajeva, 1909-ben született Aunusz (Olonyec-Karjala) vidékén, Prjazsinszkij közigazgatási körzet (*Prjazsinszkij rajon, Prüäsän piiri*) területén: siratói tehát Karjala déli siratókörzetéhez tartoznak.²⁸

---

22 Tolbert 1988. 216.

23 Knuutila 1989. 235–236. Martta Kajoksinen 1914-ben született Hirsyläben.

24 Tolbert 1988. 216–217. Az adatközlők számára a tanítás a sorról sorra történő utánzást jelentette, és a tanulást pusztán a szövegtudás alapján ítélték meg.

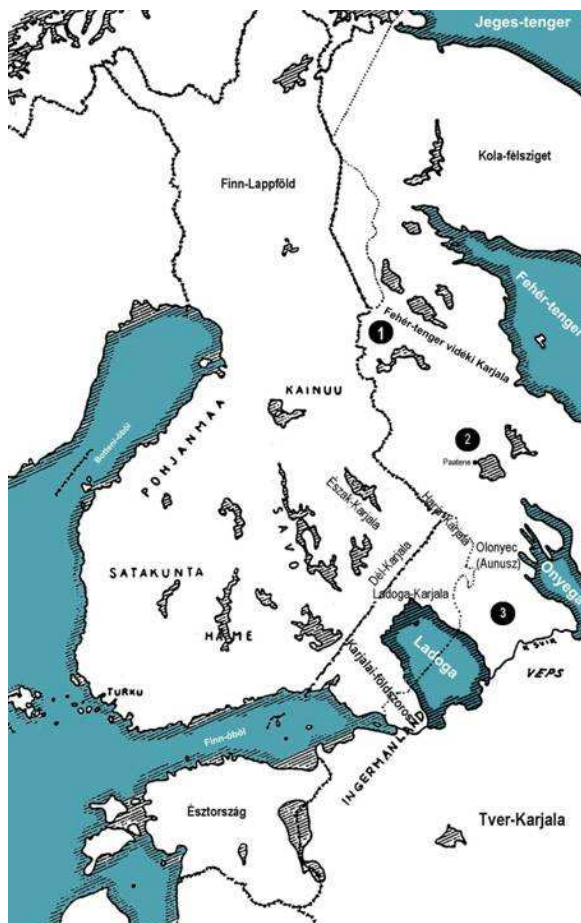
25 Stepanova 1995. 142.; 1996. 225.

26 Tolbert anyagában például található anyáról leányra szállt siratók, melyek szinte pontos lemásolásról tesznek tanúbizonyságot. Tolbert 1988. 122.

27 Honko 1980. 26–27.

28 Nyikolajeva a faluközpontban, *Vieljärvi*ben (*Vedlozero*) élt. Sztjepanova–Koski 1976. 521.; Honko 1980. 27.

1. ábra: Karjalai siratókörzetek

- ❶ Északi siratókörzet
Fehér-tenger vidéki
Karjala
- ❷ Átmeneti (középső)
siratókörzet
Seesjärvi tó környéke:
Paatene, Mäntyselkä,
Porajärvi
- ❸ Déli siratókörzet
Dél- és Észak-Karjala
(Finnország)
Olonyec vidéke
(Aunusz)
Ladoga-Karjala
Tver-Karjala

Az elemzésre kerülő változatok eredetijét Anna Ivanovna – saját elmondása szerint – 12 évesen, 1921-ben hallotta először legidősebb, már házasságban élő nővére előadásában, aki a szülői házba érkezvén kiterített édesanyjukat siratta. 30 évvel később, 1951-ben Anna Ivanovna ugyanezt a siratót énekelte másik – nála két évvel idősebb – nővére, Outi halálakor.²⁹

29 Honko–Timonen–Branch–Bosley 1993. 758. Lauri Honko 1966-os gyűjtése során Anna Ivanovna Nyikolajeva részletesen beszámolt a finn folkloristának siratótudása eredetéről. Anna édesanyja nem tudott siratni, de voltak ott más asszonyok, a nővérei és a szomszédok, de legfőképpen „egy idős asszony”, akik képesek voltak a siratásra. Anna Ivanovna saját lakodalmán még nem „szavakkal siratott”, csak „könnyekkel sírt”, mikor „az idős asszony”, Mari siratta őt – valószínűleg a „menyasszonyt elsirató” szerepében. A lakodalmi szertartást követően, miután három napot kellett várnia a ló érkezésére, „saját magától, mindenféle külső tanács nélkül kitalált egy siratót”, melyet a vőlegény házához indulásakor adott elő. (Ez valószínűleg menyasszonybúcsúzó lehetett. – A szerző megjegyzése.) Anna képes volt ugyanolyan jó siratót előadni, mint amilyet Mari énekelt neki. Legelső halottsiratóját nővére,

Sajnos, az eredeti „mintát” és Anna első siratását senki nem örökölte meg az utókor számára, de a sirató négy későbbi verzióját sikerült rögzíteni: 1964-ben édesanyjának, 1966-ban sógorának, majd ugyanabban az évben Outi nővérének is, 1970-ben ismét édesanyjának szánta az éneket Anna Ivanovna.³⁰

A szövegvariánsok egy igencsak elterjedt formáját képviselik annak a karjalai siratótípusnak, melyet az elhunyt közeli (általában férjezett) nőrokona ad elő a halottas házhoz érkezvén, ahol a kinyújtott halott a temetésre felkészítve fekszik.³¹ A gyászoló előadó saját érkezéséről szóló beszámolóját az egyenletes ütem jellemzi, amely mentén az egyes mozzanatok fokozatos kifejtésre kerülnek.

Lauri Honko elkészítette a nővérnek szóló sirató (1966) sematikus szerkezeti-tematikus vázát, mely alapján könnyedén megrajzolható az édesanyjának szóló változat (1964) struktúrája is, továbbá a két variáns szerkezeti és tematikus motívumbeli összehasonlítása is megvalósítható.³²

A nővérnek szóló siratót Honko három tematikus egységre (*Megrökönyödés, Próbálkozások, A felismerés*) osztja, melyeket jelenetekre, majd azokon belül epizódokra bont. A sirató első harmada azt a megdöbbentő látványt festi le, melyet a gyászoló nőrokon észlel a halottas házhoz érkezvén: a halott és komor táj teljesen eltér a hajdani étellel teli vidéktől. Az azelőtt/most ellentétpár erőteljes, találó szóképeivel és hatásos ismételtetésével a siratóénekes rendkívül kifejező módon festi le a halálcsenddel és bánattal átítatott táj képét. A képekben nem nehéz felfedezni a karjalai siratók egyik kedvelt költői megoldását, mikor a gyászoló saját érzéseit a természetbe vetíti. Az elmúlás megtapasztalása egybeolvasztja az embert a természettel: rádöbbenünk, hogy ugyanahhoz a körforgáshoz tartozunk, ugyanúgy születünk, lélegzünk és meghalunk. A gyász rányomja bélyegét a környezetre: komorrá változtatja tájat, fekete felhőket küld a nap elé, letöri a fülemülék lábát, leszakítja a fecskék fejét, tönkreteszi a szárító rudakat. Bátran kijelenthetjük, hogy az egész karjalai siratóhagyomány közkedvelt stíluseszközéről van szó, mivel a délin kívül az északi és középső siratókörzetekből is találunk az érzelmkivetítésre és a kontraszt technikára példákat (lásd 3. számú melléklet).

Az elszörnyedést tovább fokozza a „*miért/mily okból*” kérdőszó folyamatos visszatérése, illetve a „*mostani látogatásomkor/érkezésemkor*” és a „*máskor/régebben, mikor (látogatóba) jöttem*” formulák párhuzamos ismételtetése, paralelizmusa. A következő mintasor jól

---

Outi „szent sarokban” kiterített, megmosdatott és felöltöztetett holtteste felett adta elő 1951-ben. Ez az adat azonban kétségbe vonható: Lauri Honko vallomása szerint előfordulhat, hogy Anna Ivanovna úgy értelmezte az interjúkérdést, hogy általában mikor (a halott szertartás melyik részén) hangzik el először sirató. Másrészt az a magyarázat is lehetséges, hogy Anna ennek a siratónak az előadásától kezdve tartja magát aktív siratóasszonynak. Honko 1980. 27–28.

30 Sajnos, a sógornak és az édesanyjának szóló 1970-es siratók szövegei nem álltak rendelkezésemre, így azokkal kapcsolatban csupán a Lauri Honko által tett megfigyelésekre tudok hagyatkozni. L. Honko–Timonen–Branch–Bosley 1993. 758. A másik két változat szövegét és magyar fordítását lásd az 1. számú mellékletekben.

31 Honko 1980. 28.; Honko–Timonen–Branch–Bosley 1993. 758.

32 Lauri Honko saját gyűjtött változatát (az 1966-ban rögzített nővérnek szóló siratót) és Sztjepanova 1964-es gyűjtéséből származó, édesanyjának énekelt korábbi verziót részletesen elemezte szövegvariálódásról és reprodukálásról szóló cikkében: Honko 1980. A jelen cikkben elemzett szövegek tematikus szerkezetét lásd a 2. számú mellékletben.

szemlélteti, hogy az ellentétes képeket és a csodálkozó kérdéseket váltogatva mily egyenletes párhuzamos szerkesztésmóddal építkeznek a sirató első részének sorai:³³

2. ábra: Az ellentétes képek szerveződése a sirató (1966) első részében

1. epizód	– <i>A kép</i>	Negatív észlelés kérdőformában	Most miért komor az utca és a kerítés?
2. epizód	+ <i>B kép</i>	Pozitív észlelés állító formában	Azelőtt ragyogóan sütött a nap.
	– <i>B kép</i>	Negatív észlelés kérdőformában, az előző kép kontrasztja	Most miért gyülekeznek fekete felhők?
	<i>K kérdés</i>	Döbönt kérdés	Milyen csoda történhetett?
3. epizód	+ <i>C kép</i>	Pozitív észlelés	Azelőtt fülemülék és fecskék daloltak.
	– <i>C kép</i>	Negatív észlelés kérdőformában, az előző kép kontrasztja	Most miért fekszenek holtan a madarak?
	<i>K kérdés</i>	Döbönt kérdés	Milyen csoda történhetett?
4. epizód	+ <i>D kép</i>	Pozitív észlelés	Azelőtt a szárítón szoknyák száradtak.
	– <i>D kép</i>	Negatív észlelés kérdőformában, az előző kép kontrasztja	Most miért van letörve a szárítórúd?

A megdöbbenés és a direkt kérdések egyre csillapodnak, amint a sirató második részéhez közelítünk, melynek Honko a *Próbálkozások* címet adta. A vizsgált siratótípus jellemző sajátága, hogy a házhoz közeledő siratóénekes úgy viselkedik, mintha az elhunyt még életben lenne: abban reménykedik, hogy szerettét mindennapi tevékenységek végzésén érheti tetten.³⁴ A második főrész két helyszínre oszlik: az első a házba történő bejutási kísérleteknek ad teret, a másik helyszínül pedig a ház szolgálya, ahol nővérét igyekszik megtalálni Anna.³⁵ A házba lépés elé azonban akadályok gördülnek, és a nővér felkutatása sem hoz sikert. Az előző rész ellentétes képeit most egyféle látvány váltja fel, ahol már nincs nyoma a pozitív észlelésnek, hanem csupán a negatív oldal marad meg. Csak részben értek egyet Lauri Honkóval: én ugyanis ismét az ellentétezés technikáját vélem felfedezni a harmadik jelentben, ahol a sikerre irányuló kísérleteket folyamatos kudarcok kísérik. A kérdésekben az optimista reménység is felcsillan, hiszen a próbálkozások grammatikailag kétféle esélyt – pozitív vagy negatív végkifejletet – sejtetnek, noha az előadó és a hallgatóság előre tudja, hogy csakis kudarcra záródhat az esemény. A végső kudarc közeledtét fokozatosan érzeti a közönséggel az előadó: a pozitív eredményre irányuló első kérdés még állító formájú, majd a következő két kérdés már tagadó formájú, így az utolsó kérdésekben már megfogalmazódik a keresés sikertelensége. A házban történő keresési kísérletek epizódjainak parallel szerkesztésmódját az alábbi táblázat foglalja össze:

33 A táblázatot Lauri Honko sémája alapján készítettem el. Honko 1980. 28.

34 Honko–Timonen–Branch–Bosley 1993. 758.

35 Honko 1980. 28.

3. ábra: Az epizódok párhuzamos szerkesztésének sémája a sirató (1966) harmadik jelenetében

7. epizód	± Kísérlet 1. Állító mondat	<i>Megnézem, miért nem jött fogadásomra.</i>
8. epizód	± +Kísérlet 2. Állító kérdés	<i>A tűzhelynél ételt készített számomra?</i>
	- Kudarc 2. Tagadás	<i>Nem készít nekem a tűzhelynél ételt.</i>
9. epizód	± - Kísérlet 3. Tagadó formájú kérdés	<i>Nem a meleg kemencénél pihen?</i>
	- Kudarc 3. Tagadás	<i>Nem pihen a meleg kemencénél.</i>
10. epizód	± - Kísérlet 4. Tagadó formájú kérdés	<i>Nem az ágyban fekszik?</i>
	- Kudarc 4. Tagadás	<i>Nem fekszik az ágyban.</i>

Honkóval ellentétben úgy gondolom, hogy a második rész motívumai elég jól elkülönülnek, bár igaz, hogy nem olyan világos és egyértelmű szerkesztési technika révén, mint azt az első részben tapasztalhattuk. A második részben egyre uralkodóbbá válnak a konatív funkciójú elemek, melyekben a siratóénekes gondolkodásra és cselekvésre készítő megállapításokat intéz a hallgatóság felé, illetve amelyekben saját cselekedeteit és szándékait kommentálja (lásd: „*Várj, hadd próbáljak/ hadd nézzem*” kezdetű mondatok váltakozása a leíró kijelentéseket tartalmazó sorokkal).³⁶

Az első részhez hasonlatosan a második jelenet is bővelkedik az olyan környezeti leírásokban, ahol a sirató rokon saját érzéseit észlelésekké alakítja át: a gyász és a szomorúság, tövisvesszőket növeszt a lépcsőkre, az esővizet könnyé változtatja, és a küszöbököt megríkatja. A szövegben jól megfigyelhető, hogy a házhoz közelítve a környezet egyre emberibb tulajdonságokkal rendelkezik. A megszemélyesítésen keresztül a közönség számára világossá válik, hogy a siratóénekes által keresett személy valószínűleg már nagyon közel van. Meglátásom szerint a második jelenet egyfajta átmeneti szerkezeti egységet képez az első és a második főrész között: az érzelmi kivetülés képei még jelen vannak, ugyanakkor a halott keresésére irányuló próbálkozások is megkezdődnek. (Talán Lauri Honko ezért látja úgy, hogy nehéz a motívumokat megragadni?)

A harmadik jelenetben a siratóénekes már nem él többet az érzelmek kivetítésének költői eszközével; a nővér keresésének ábrázolása pedig kevésbé költői, sőt meglehetősen realiztikus az első két jelenethez képest.³⁷ Ugyanez érvényes a harmadik nagy szerkezeti egység (*A felismerés*) egészére. A nővér megtalálása nem okoz megdöbbenést, a szomorú tény tudomásul vétele rezignáltan történik. Az érzelmi felismerés akkor veszi kezdetét, mikor a siratóénekes háláját és köszönetét tolmácsolja a szomszédok felé, akik gondozták, felkészítették és kiterítették a szent sarokban fekvő holttestet. A szentekről és az elhunyt családtagokról is megemlékezik a sirató. A halál tényének felismerése és tudatosodása egyre erősödik az énekes és az elhunyt nővér közti dialóguskísérletben.³⁸ Mindemellett úgy érzem, hogy a ráeszmélés mégiscsak fájdalmas és érzelmileg is felkavaró az előadó számára, mely a nővérhez intézett igen

36 Honko 1980. 29.

37 Honko 1980. 29.

38 Honko 1980. 29.

személyes hangvételi direkt kérdéseiből és mondataiból, továbbá a költőiség visszatéréséből is kiviláglik (lásd lelakatolt, hűvös nyelv képe). Anna még az utolsó, ötödik jelenetben is reménykedik, hogy láthatja nővérét, és beszélhet vele úgy, mint egy élő személlyel: a búcsúzó szavakat bocsánatkérésekkel ötvözi, mielőtt a halál tényét végleg elfogadná.

Az utolsó részt két jelenetre osztottam, míg Honko egyetlen jelenetnek számította a harmadik rész hat epizódját. Indokoltnak tartom a búcsúvétel, a bocsánatkérés és az elhunytal való kommunikációs kísérlet epizódjait külön jelenetként (5. jelenet) kiemelni, hiszen a halottal való kapcsolattartási formák ábrázolása fontos momentuma a halotti szertartásnak és lényeges funkciója a siratónak. Az ötödik jelenet motívumai rendezetlenségről árulkodnak, nem követnek logikus szerkesztési módot: úgy tűnik, a sirató vége homályba merült, vagy az énekes elfáradt az előadás végére, vagy éppenséggel valami elterelte gondolatait és kizökkentette az addigi viszonylag koherens és következetes szerkezeti vázból. Mindennek ellenére a korábbi jelenetektől visszatérő szerkezeti elem is felfedezhető: a kudarcral záródó kommunikációs kísérlet konatív mondatformában. Az ellentétes szerkezet azonban nem érvényesül tisztán: közbeékelődik a bocsánatkérés epizódja.

A sirató pszichológiai üzenete és a gyász munka különböző fázisai a sirató teljes szerkezeten keresztül is megfogalmazásra kerülnek: a kezdeti vérfagyasztó látványt, az elszörnyedést és tanácstalan tehetetlenséget az előadó a halál tényének tudatos felismerésévé és elfogadásává szelídíti sirató végére.³⁹

A másik sirató, melyet Anna Ivanovna Nyikolajeva 1964-ben Alekszandra Sztjepanova előtt idézett fel, ugyanúgy a halottas házhoz való közeledést festi le, csak ezúttal a szent sarok nyújtópadján nem a nővér, hanem az édesanya várja a temetést. A siratók tárgya tehát eltér, mely némi különbséget eredményez a nyelvezet szintjén, például a megnevezések, megszólítások terén (édesanya és nővér eltérő elnevezései), vagy a „*serdülőkorom szépséges udvara*” kifejezés esetében. Jelentős változáshoz ezek a különbségek mégsem vezetnek: a két sirató közti hasonlóság kifejezetten szembeszökő. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az apróbb stilisztikai elemektől eltekintve szinte hasonmás szövegekkel van dolgunk. A sirató legszemélyesebb, utolsó részében, ahol az elhunythoz fűződő érzelmi kapcsolat feltárul, például jelentős különbség észlelhető: az édesanyának szóló változatban ez egy jelenettel rövidebb, mint a nővérnek szóló variánsban. Honko ezt részben azzal magyarázza, hogy Anna – gyermek lévén – édesanyja egykori temetési szertartásán még nem tudott siratni, csak nővérének adhatott elő eredeti kontextusban siratót.⁴⁰ Ha a két változat közül ki kellene választanunk az eredetibbnek vagy az autentikusabbnak tűnőt, akkor meglepő módon, nem a régebbi, hanem a később rögzített, nővér felett énekelt variáns lenne esélyesebb, mivel a bevezető rész és a zárlat jóval kidolgozottabb és világosabb. Az édesanyának szóló sirató csak nagyon kevés újjal szolgál és kifejezetten csonkának hat a nővérhez énekelt változathoz képest. A két variáns első jelenetének valamennyi motívuma és azok sorrendje is – szinte szóról-szóra – megegyezik, de a második jelenet nagy része hiányzik az édesanyának szóló verzióban: csupán két sor szól a házba lépésről és az akadályokról. Mivel a szövegekopást nem lehet kontextuális alkalmazkodással magyarázni, könnyedén az emlékezetkihagyás számlájára írhatjuk a hiányt, mely által a poétikai érték ugyan csökkent (a könnytölcsák és könnyező küszöbök, mint érzelmi kivetítődések nincsenek jelen), de

---

39 A siratók pszichológiai üzenetéről lásd bővebben: Rezessy 2007. A gyász munka fázisairól lásd például: Hennezel–Leloup 1999.; Polcz 2005.

40 Honko 1980. 30.

csak jelentéktelen funkcionális károsodás történt. Más szóval, a kihagyásnak annál nagyobb az esélye, minél kisebb az adott epizód funkcionális súlya. A harmadik jelenet ellenben az édesanyához énekelt szövegben kidolgozottabb (lásd „*neheztel rám?*”; „*Hová is tűnhetett?*” és „*sehol sem lelem*” elemek nem szerepelnek nővéremek szóló siratóban). Ennek ellenére mindkét változat teljes, befejezett alkotás.⁴¹

A sirató négy szövegváltozatának összevetése során megállapítható, hogy a szerkezetet és tartalmat illetően a szöveg mindegyik előadás alkalmával változatlan maradt.⁴² A gondolatok és a képek fűzése mindegyik variánsban ugyanazon logika mentén halad: a gyászoló nőrokon halottas házhoz érkezését követi nyomon. Mint egy utazó az utazása során, a siratóénekes is képeket készít, ahogy szép lassan közelít a ház felé: először a falubeli házhoz vezető ösvényeket, utcácskákat festi le, melyeken keresztül megérkezik a kertkapuhoz, majd az udvart járja körbe, végül pedig a ház falához és lépcsőjéhez érve, azon belül folytatja a barangolást és a képi tudósítást. A részletes szemlét valamennyi változatban az egykori és mostani állapot keserű kontrasztja kíséri végig.

Még a stabil strukturális és tematikai váz ellenére is, a variációs lehetőségek meglehetősen széles skáláját használhatja ki az előadó. A változatképződés mindig kontextuális tényezőktől függ: elsősorban például a sirató tárgyától, azaz attól, hogy kit (vagy esetleg mit) sirat az előadó. Így tehát a nemek szerint szerveződő nevek, megszólítások és szimbolikus utalások szisztematikus változáson mennek keresztül. Elhunyt nővérével és édesanyjával kapcsolatban

---

41 1966-ban Honko találkozott Anna 4 évvel idősebb nővérével, Mariával is, aki jól emlékezett édesanyjuk temetésére 1921-ből. Maria akkor 16, Anna 12 éves volt. Maria felidézte, miként siratott legidősebb nővérük, mikor a gyászos házhoz érkezett abból a faluból, ahová beházasodott. Az ő tiszte volt siratni, mivel ő volt egyedül férjnél a 6 leánytestvér közül. Se Maria, se Anna nem siratott édesanyjuk halálakor, és mindketten Outi testvérük temetését jelölték meg első halottsiratásuk helyszínéként. Maria képes volt Lauri Honko kérésére előadni azt a siratót, melyet legidősebb nővérük énekelt, „mikor a szülői házhoz közeledtet” édesanyjuk halálhírére. Honko megállapítása szerint Maria siratója kimunkáltabb, komplettebb és valamivel hosszabb, mint az Anna változata. Vannak közös elemek is, de tisztán kiviláglik, hogy Maria egészen más szókészlettel és stílussal rendelkezik, mint húga. Például, az alliterációt is különböző módon alkalmazzák: Maria több alliterációt használ és jóval hosszabb mondatokban, mint Anna. Ami a szerkezeti hasonlóságokat illeti, a legszembetűnőbbek a következők: a szimmetrikus ellentétpárok alkalmazása az első jelenetben, a második jelenet megléte és az elhunyt hiábavaló keresése a harmadik jelenetben. A negyedik jelenetet részben új funkciók hatják át Maria előadásában („a halott keltegetése”; „a halottal való kommunikációs kísérlet megghiúsul, mivel az elhunyt nyelve le van lakatolva”). Összegezve tehát, Anna két siratója közti különbség jóval kisebb, mint azt várnánk, miközben a két testvér, Anna és Maria siratói közti eltérés jóval nagyobb, mint ahogy azt feltételeznénk. Ebből a tényből Honko arra következtet, hogy az egyes siratóénekesek közti különbségek jelentősebbek, mint a regionális eltérések. Ezt a konklúziót mindenképp csak fenntartásokkal fogadhatjuk el. A kérdés tisztázása még további kutatásokat igényel. Ráadásul nem hagyhatjuk figyelmen kívül a következő körülményeket sem:

- Maria és Anna is csak férjhez menetelük után és más-más faluban kezdték siratórepertoárjukat elsajátítani, így nyilvánvalóan eltérő „siratótanárok” és minták akadtak;
- Ha a funkciót és az alapvető szerkezetet vesszük figyelembe, akkor a változatok által képviselt siratóhagyomány nagyvonalakban megegyezik. L. Honko 1980. 30–31.

42 A négy variáns rövid összehasonlítását lásd: Honko–Timonen–Branch–Bosley 1993. 758.

például, azt reméli az énekes, hogy épp főzés közben lepi meg őket, míg bátyját halászháló javítása közben. A mód, a stílus és a nyelvezet, amelyben a szöveg különböző részei formát öltenek, szintén variálódhat. A becézgetések, a töltelékszavak, az alliteráció és a parallelizmus alkalmazása számtalan variációs lehetőséggel szolgál, a szórend is szabadon változhat, illetve az előadó használhat szinonimákat is ugyanannak a gondolatnak a kifejezésére vagy különböző fordulatokat, kifejezéseket ugyanannak a metaforának a közvetítésére. Az egyik előadásban egy motívum néha egészen hosszú és bonyolult kifejtés tárgya, míg máshol ugyanarra a motívumra csupán a lehető legrövidebb célzást teszik (vagy teljesen kihagyják, hacsak nem központi szerepű szerkezeti egységről van szó).

Egyedül a nővérenek szóló változatban szólítja meg Anna Ivanovna személyesen, közvetlenül, egyes szám második személyben az elhunytat, a többi változatban csak közvetetten, egyes szám harmadik személyben esik szó a halottról, a személyes megszólítás elmarad. Talán nem véletlen, hogy a legszemélyesebb hangvételű, legrészletesebben kidolgozott és legteljesebb szövegváltozat éppen az, amely a nővérenek szól. Valószínűleg a leánytestvér halálakor érzett gyász fokozottabb módon hívta elő Annában a nővérekkel kapcsolatos gyermekkori emlékeket, s így a legidősebb nővér nagyhatású előadását is. A bensőséges alaphang az egykori „tanítómester” felidézett képe előtti tisztelgés kifejeződése is lehet. Feltételezhetően ez a változat állhat legközelebb a gyermekkorban hallott (1921) és az eredeti kontextusban előadott variánshoz (1951).

A fenti összehasonlítás lehetőséget adott arra, hogy egy siratótípus (egy funkcionálisan kötött műfaj) sajátosságait, azaz reprodukciós szabályait megfigyelhessük a tartalom, a szerkezet és a stílus/nyelvezet szintjén, illetve, hogy egyetlen sirató életét, többszöri előadását nyomon követhessük.

A siratóváltozatok tartalmi állandósága azonos funkciójukból ered: mivel ugyanazt a rituális szerepet töltik be a halotti szertartás keretében, ugyanazok a közösségi szabályok vonatkoznak rájuk azzal kapcsolatban, hogy mikor mit kell és mit nem szabad mondaniuk. A szerkezet viszonylagos változatlansága valószínűleg annak tudható be, hogy a siratók egyazon adatközlőtől származnak, aki számára a strukturális minta képezi a memorizálás és a reprodukálás elsődleges alapját.⁴³ A struktúra fogalmával azonban óvatosan kell bánnunk. További vizsgálatokra lenne szükség annak megállapításához, hogy a szerkezet inkább műfaj- vagy előadó-specifikus, illetve, hogy regionálisan vagy társadalmi rétegenként jellemző.⁴⁴ Az elemzésre került variánsok esetében a stílus szintjén nyílt a legnagyobb tér a variálódásra, elsősorban a kontextuális különbségek és a siratók eltérő tárgya miatt. Más szóval, az azonos rituális funkcióval és előadóval rendelkező sirató nagymértékben változatlan marad, annak ellenére, hogy a sirató tárgya, azaz a siratott személy más.⁴⁵

Az előbbieken tehát egy siratótípust vetettünk vizsgálat alá az egyén (kiscsoport) szintjén, azaz, mint „mikro-műfaj” elemeztük a szövegeket.⁴⁶ A kutatás kiterjeszhető még szélesebb dimenziókra is: a vizsgált szövegtípus regionális vagy társadalmi csoport szintjén („makro-műfaj”), illetve globális szinten („mega-műfaj”) is tanulmányozható.⁴⁷

Ha végiglapozzuk a *Karelszkije pricsitanyija* kötetet, és valamennyi siratókörzetről

---

43 Honko 1980. 23.

44 Honko 1980. 24.

45 Honko 1980. 29.

46 Honko 1980. 23.

összegyűjtjük az imént elemzett siratókkal megegyező funkciójú szövegeket, akkor már strukturális különbségekre is akadhatunk.⁴⁸ A legfeltűnőbb eltérések a három nagy (északi, középső, déli) siratókörzet között bukkannak fel.⁴⁹ Érdekes módon azonban a legnagyobb mértékű hasonlóságok, nem feltétlenül a földrajzilag közel eső variánsok között találhatók. Például, Anna Vasziljevna Csesznokova (az utolsó lúd siratóénekes Szvjatozeróban) előadása erőteljes párhuzamokat mutat Anna Ivanovna Nyikolajeva imént elemzett siratóival.⁵⁰ A siratóhagyomány öröklődése, terjedése és hagyományozódása nem magyarázható kizárólag a földrajzi távolsággal, legalábbis az ilyen esetekben. Az északi, középső és déli siratóvidékek „gyászos házhoz érkező” siratótípusának variánsai közti szerkezeti különbségek nem igazán földrajzi eredetűek. A rejtélyt akkor sikerül majd megfejteni, ha jóval több szövegváltozat áll rendelkezésünkre e témában, és ha a halotti szertartás egyéb mozzanataihoz kötődő siratókat is bevonunk a komparatív vizsgálatokba.⁵¹

---

47 Ilyen típusú összehasonlítási kísérletre láthatunk példát és részleteket a 3. számú melléklet lábjegyzeteiben, ahol a gyász és az érzelmi kivetítés motívumát illetve költői eszközt vetem össze a három nagy karjalai siratókörzet egy-egy szövegváltozatában.

48 Sztjepanova–Koski 1976: 35., 36., 85., 158., 176., 219. és 225. számú siratók.

49 Honko 1980. 31.

50 Sztjepanova–Koski 1976. 410–412: 219. számú sirató. Bár mindkét adatközlő ugyanabban a közigazgatási körzetben élt (*Prjzszinszkij rajon*), lakóhelyeik (*Vedlozero és Szvjatozero*) a déli siratóvidéken belül mégis más-más siratóhagyományhoz tartoznak.

51 Honko 1980. 31–32.

1. számú melléklet

A leánygyermek a szülői házhoz érkezvén sirat, miután megtudta édesanyja halálhíré⁵² – Anna Ivanovna Nykolajeva 1964 –		„Mostani érkezésemkor”⁵³ A lánytestvér nővére holttestéhez érkezik – Anna Ivanovna Nykolajeva 1966 –	
Mindäh n ollou jo nygöi kargijaizen(i) naizen tulendu kerdazile nämih jo kaunehihi kazvandupihaijih... Kai n ollah ni kujopielyzedi nämien kerdoin tulendu ylen (i) kručinazissah da. Mikse n ollou nämien kerdaizien tulendaizele naizen (i) kargijaizen (i) ko ollah neni k aiduvieryizedi ylen atkalaizissah?	Mily okból lehet, mikor én keserves asszony most látogató- ba érkezem ez alka- lommal serdülőkorom szépséges udvarára... A zord ösvényeket mostani látogatásom- mal roppant komorság sújtja. Miért van az, hogy mostani látogatásakor a keserves asszonynak, ó, jaj a bús sövényké- ket roppant bánat borítja?	Mindäh n ollou jo kargijazele n i naizele nämien i kierzazien i tulendazil oo ni nämäd i kujovierozed i krutšinaized dai n o nii nämien kierdaizien i tulendaizil aiduvierozed i n atkalaizissah? Ende jo nämile pihaiziile tuleksendelin ga ylen i kaunehed i päiväized pastaksenneldih. Mindäh n ollou nämien i kierzazien tulendaizile nämien i kaunehien i kammarien i pihaizil ylen oo niin pimiet pilvyöd i seizatuttu ga? Midbo n ollou Kukkahad i kummaized i roittu naizen dai kargijaizen tulendaizile? Toized i kerdaized gu tuleksendelin ga nämiz i pihaiziz i solovoid i linduzed i soitettih dai peätškölinduized i	Mily okból lehet, hogy a keserves asszony mostani látogatásakor ó, ezek a zord ösvények oly komorak és ó, mostani látogatásomkor a bús sövényeket is bánat borítja? Azelőtt, mikor ezen udvarokra érkeztem, a napok is oly roppant szépen szikráztak. Mily okból lehet, hogy mostani érkezésemkor ezen szép szobák és udvarok felett oly végtelen fekete felhők sorakoznak? Milyen különös varázslat történt a keserves asszony látogatóba érkezésekor? Máskor, mikor ezen udvarokra érkeztem
Mikse n ollou minun (i) tämän kerdaizien tulendaizih(e) nämile kaunehile kazvandupihaizi ylen (i) pimied (i) pilvyödi seizatuttu? Mid ollou kukkahad (i) kummaized (i) roiteltuhe nämien (i) kerdaizieni tulendazile? Oli gu toized (i) kerdaized (i) tulin, nämiz piha zizi solovoid (i) linduized (i) soittemmaz da,	Miért van, hogy mostani érkezésemkor serdülőkorom szépséges udvara felett végtelen fekete felhők sorakoznak? Milyen különös varázslat történt mostani látogatóba érkezésemkor? Úgy volt máskor, mikor látogatóba érkeztem, hogy ezen udvarokon		

52 A sirató szövegének és dallamának lelőhelyei: AKapHII Φ. 407/6.; Szytepanova–Koski 1976. 285–286.; 286–288. (orosz fordítás); Honko 1980. 37–38; 39–40. (orosz fordítás).

53 A sirató szövegének és dallamának lelőhelyei: TKU Honko 66/127: 70. (magnószalag); Honko 1980. 32–34., 34–35. (orosz fordítás); Honko–Timonen–Branch–Bosley 1993. 581–583. (angol fordítással).

piäčköilinduized (i) pajattamaz da. Mindäh n ollou joi nämien (i) kerdaizien (i) tulendaizile solovoidi linduizil (i) on sorkaized (i) katkettu ga, dai on piäčköilinduizil (i) piähyöd murruttu ga? Midbo kukkahid kummazin ollou rodinuh minun nämien kerdaizien tulendaizile kauehien kammarizien pihah. Toizid kerdaizit tulinhäi, nouzi joi nämile oččuseinäzile pitkiz dorogaizis tulduu jupkan helmaizih kuivaitan kuldaizedi nadoizedi azetelduu.	fülemülemadarak fütyültek s fecskemadarak fecsegtek. Mily okból lehet, hogy mostani látogatásomkor, a fülemülemadarak lábacskaí letörtek, s a fecskemadarak fejecskeí felhasadtak? Milyen különös varázslat történt, ez alkalommal, mikor látogatóba érkeztem e szépséges szobácskák udvarára. Máskor, ha eljöttem, akkor ezeken az oromfalacskaikon hosszú útról érkezett szoknyaszegélyek szárítására szolgáló szárító rudak meredeztek.	pajateldih. Mindäh n ollou nämien kerdaizien i tulendaizile ga solovoil i linduizile sorkkaizile katkettu dai peätškölinduizileg on peähyöd i murruttu ga? Midbo i n ollou kukkahad i kummaized i roittu naizen dai kargijaizen tulendaizile? Oo vielä kerdaizen gu tulin dai nämien i kauehien i kammarizien ottšuseinäzile n olid pitkiz dorogaizis i tulduu kai kuldaized i nadoized i jupkaizien i helmaizii kuivait. Mindäh n ollou nygöi dai naizen i kargijaizen tulendaizile kai on nin niiz i ardonoin aluized i šokkaized i katkettu? Vuota opin i kauehien i kammarizien i suuren tšuppuizien i salbamoizih päi lähetä. Mindäh ollou naizen i kargijaizen i tulendaizile ylen oo ni suured i kyyñälölbized i nämih salbamoizih roittu? Vuota n opin	fülemülemadarak fütyültek s fecskemadarak fecsegtek. Mily okból lehet, hogy mostani látogatásomkor a fülemülemadarak lábacskaí letörtek a fecskemadarak fejecskeí felhasadtak? Milyen különös varázslat történt a keserves asszony látogatóba érkezésekor? Ó, még régebben, mikor eljöttem e szépséges szobácskák oromfalához, ott hosszú útról érkezett szárító rudakon szoknyaszegélyek száradtak. ⁵⁴ Mily okból lehet, hogy most keserves asszony érkezésekor a szárítópillérek megroppantak és letörtek? Várj, hadd próbáljak a szép szállás szentsarkának sarokgerendáihoz
--	--	---	---

54 A mondat jelentése az eredeti szövegben nem teljesen világos és egyértelmű. Sztjepanova és Honko szerint a szoknyaszegélyek a sógornőkre utalnak. Sztjepanova–Koski 1976. 287.; Honko 1980. 36. Később Lauri Honko már nem használta angol fordításában a sógornő kifejezést. Honko–Timonen–Branch–Bosley 1993. 582. Nagy valószínűséggel a siratóban nem a sógornőről van szó. (A szerző megjegyzése.)

Mindäh ollou kargijaizele nämien kerdaizien tulendaizile kai porraz polkaizih on oksaizedi kazvettu ga?	Mily okból lehet, hogy a keserves asszony mostani látogatásakor, mindegyik lépcső fokán faágak vertek gyökeret?	katšatellakseh, eigo hoz ole kadajazii karablizii varusteldu nämien kerdaizien i tulendale kyyñállambizizi poikki peästä ga? Ollougo on katšokkoa vai naizen i kargijaizen tulendale kai nämih porraspolgahaizihgo on potkovunoaglaizen terävyöd i n oksaizet kazvettu ga. Ylen oo nygöi suured i kukkahazed i kummaized i roittšettu nämih kaunehien i kammarizih ga. Hot oo toože vaig on kai kargijaizen i naizele nämien kerdaizien tulduu kai nämizii uksipielyizile kynnlysyöd i kyyñälyizissä. Vuotaz opin i katšeltakse mindäh n ei n ole minule naizele yksiz i maksaizis i kallis armoizeni n ai magaitteli dai yksii ydymyz imetteli ga, mindäh n ei jo ole nämien kerdaizien i tulendazele ni vastailemas ga? Ollougo tulen pielyizis i vuotaz opin kattšuo, pitkiz i dorogaizis tulduu lämmii veroizii varustelemas? N ei vain niin ole yksiz maksaizis magoajastu ni tulenpielyizis ni veroizii varustelemas.	jönni. Mily okból lehet, hogy a keserves asszony érkezésekor roppant hatalmas könnytócsák gyűlnek össze a sarokgerendák között? Várj csak, hadd nézzek körül: nem készítettek ki borókaladikokat, hogy mostani látogatásomkor a könnytócsákon átevezhessek? Nézd csak, amint a keserves asszony megérkezik, a lépcsőfokokon lópatkókarom élességű faágak vernek gyökeret. Valóban, most roppant nagy és különös csodák érték ezeket a szép szobácskákat. Hát itt is lám, amint a keserves asszony ez alkalommal megérkezik az ajtófélfákhoz, még a küszöbök is könnyeznek. Várj csak, hadd nézzem, hogy az én egyetlen és becses kedves nagyságám, akivel egy keblen pihentünk és egy mellet szoptunk, mily okból nem jött
Midbo i kukkahii kummazii ollou rodinuh kargijaizen naizen tulendaizile ga?	Milyen különös varázslat történt hát a keserves asszony látogatóba érkezésekor?	Ylen oo nygöi suured i kukkahazed i kummaized i roittšettu nämih kaunehien i kammarizih ga. Hot oo toože vaig on kai kargijaizen i naizele nämien kerdaizien tulduu kai nämizii uksipielyizile kynnlysyöd i kyyñälyizissä. Vuotaz opin i katšeltakse mindäh n ei n ole minule naizele yksiz i maksaizis i kallis armoizeni n ai magaitteli dai yksii ydymyz imetteli ga, mindäh n ei jo ole nämien kerdaizien i tulendazele ni vastailemas ga? Ollougo tulen pielyizis i vuotaz opin kattšuo, pitkiz i dorogaizis tulduu lämmii veroizii varustelemas? N ei vain niin ole yksiz maksaizis magoajastu ni tulenpielyizis ni veroizii varustelemas.	hadd nézzek körül: nem készítettek ki borókaladikokat, hogy mostani látogatásomkor a könnytócsákon átevezhessek? Nézd csak, amint a keserves asszony megérkezik, a lépcsőfokokon lópatkókarom élességű faágak vernek gyökeret. Valóban, most roppant nagy és különös csodák érték ezeket a szép szobácskákat. Hát itt is lám, amint a keserves asszony ez alkalommal megérkezik az ajtófélfákhoz, még a küszöbök is könnyeznek. Várj csak, hadd nézzem, hogy az én egyetlen és becses kedves nagyságám, akivel egy keblen pihentünk és egy mellet szoptunk, mily okból nem jött
(Siid senččoveräjäh gu tulou, jo toizii itköy.) Tulinhäi toizih kerdaizih, ga oli kalliz armoizeni vie senččoverähyzile vastailemaz ga. Mindäh ollou nämien kerdaizien tulendale suutuksendelluh ga?	(Mikor a pitvar ajtajához érkezik, így sirat.) Máskor, mikor idejöttem, akkor drága kedvesem a pitvarajtóban fogadott engem. Mily okból lehet, hogy mostani látogatásomkor neheztel rám?	Hot oo toože vaig on kai kargijaizen i naizele nämien kerdaizien tulduu kai nämizii uksipielyizile kynnlysyöd i kyyñälyizissä. Vuotaz opin i katšeltakse mindäh n ei n ole minule naizele yksiz i maksaizis i kallis armoizeni n ai magaitteli dai yksii ydymyz imetteli ga, mindäh n ei jo ole nämien kerdaizien i tulendazele ni vastailemas ga? Ollougo tulen pielyizis i vuotaz opin kattšuo, pitkiz i dorogaizis tulduu lämmii veroizii varustelemas? N ei vain niin ole yksiz maksaizis magoajastu ni tulenpielyizis ni veroizii varustelemas.	megérkezik, a lépcsőfokokon lópatkókarom élességű faágak vernek gyökeret. Valóban, most roppant nagy és különös csodák érték ezeket a szép szobácskákat. Hát itt is lám, amint a keserves asszony ez alkalommal megérkezik az ajtófélfákhoz, még a küszöbök is könnyeznek. Várj csak, hadd nézzem, hogy az én egyetlen és becses kedves nagyságám, akivel egy keblen pihentünk és egy mellet szoptunk, mily okból nem jött
Tulinhäi pertin čurah, ga oli naizen (i) kargijaizen (i) toizien kerdaizien tulduu tulen pielyizis lämmiveroizii varustelemas? Mindäh nygöi eule ni kallistu ni armostu ni lämmii veroizi keittämäh ga. Vuotaz opin	Beléptem a pitvarba, hátha úgy, mint hajdanán a keserves asszony érkezésekor, a tűzhelynél épp meleg ételt készít (ő)? Mily okból lehet, hogy most drága kedvesem nem főz nekem meleg ételt.	Hot oo toože vaig on kai kargijaizen i naizele nämien kerdaizien tulduu kai nämizii uksipielyizile kynnlysyöd i kyyñälyizissä. Vuotaz opin i katšeltakse mindäh n ei n ole minule naizele yksiz i maksaizis i kallis armoizeni n ai magaitteli dai yksii ydymyz imetteli ga, mindäh n ei jo ole nämien kerdaizien i tulendazele ni vastailemas ga? Ollougo tulen pielyizis i vuotaz opin kattšuo, pitkiz i dorogaizis tulduu lämmii veroizii varustelemas? N ei vain niin ole yksiz maksaizis magoajastu ni tulenpielyizis ni veroizii varustelemas.	megérkezik az ajtófélfákhoz, még a küszöbök is könnyeznek. Várj csak, hadd nézzem, hogy az én egyetlen és becses kedves nagyságám, akivel egy keblen pihentünk és egy mellet szoptunk, mily okból nem jött

kačhtellakseh, eigo n ole hod (i) kargijaizeni naine hot pečalnoiloile päččile vanhoi rungaizii painelemaz ga?	Várj csak, hadd lássam, nincs-e az én keserves asszonkám a siralmas sütőkemencénél, hogy vén testét pihentesse?	Vuotaz opin kattšuo naine dai kargijaizeni eigo n ole hoz i lämmile pättšizille rungaizii rujoittelemas da kulovuttu kuvastu kundelamas. Eižo nin ollu ni lämmile pättšizil ni lämbielemäz yksiz i maksaiziz i magoajastu ga. Vuota n opin katšhtellakseh magavokravattizil, eigo n ole hoz i rujovunnuttu rungastu huogaittelemaz ga. Menin katšoin eižo nin ole yksiz maksaiziz i magoajastu ni magavolois kravattizis.	fogadásomra ez alkalommal, mikor látogatóba érkeztem? Tán a tűzhelynél van, s várj, hadd lám, háttha a hosszú útról érkeztén meleg étet készít számomra? De nem így van, aki ugyanazon keblen feküdt velem a tűzhelynél nem készít nekem ételt. Várj csak, hadd nézzem én, keserves asszony nincs-e a meleg pestnél, elterülve testén, hogy óvja öregedő orcáját? De nincs a meleg pestnél, s nem melegíti magát ő, akivel egy keblen feküdtünk. Várj csak, hadd nézzem fekhelyét, nincs-e ott, hogy túlhajszolt testét nyugtassa. Bementem megnézni, s ő, akivel egy mellen feküdtünk, nem fekszik fekhelyén.
Tyhjäd vai on pečalnoid (i) päččized ga. Kunne n ollou kalliz armozeni kavoksennelluh? Vuotaz opin i magavustilaizile kaččuo, eigo ole hod (i) koikkazis pehmielőile tilaizile ruhjovunnuttu rungastu painelemaz ga? Oi ongo nämien kerdaizien tulendaizile kargijaizele naizel, g ei kallistu ni armostu ni nävy mil kohtazil. Vuota nygöi n opin hoz (i), naine kargijaizeni, mennä jo kallehien spuassazien eduizih ga.	De üresek a siralmas sütőkemence padkái. Hát hová is tűnhetett drága kedvesem? Várj csak, fekhelyét is hadd nézzem, nincs-e ott a kiságyacska pihe-puha vánkossai közt, hogy túlhajszolt testét pihentesse? Ó, hogy mostani látogatásomkor én keserves asszony, drága kedvesemet sehol sem lelem. Várj csak most, én keserves asszony, hadd járuljak a kedves magszabadítók elé.	Vuota n eigö lähte ni kargijaizen i naizen jo suureh tšuppuh i lafelahkoizile käyhyn i dai kallehien i spuossazien eduizih eistyn i. Tulin kallehien i spuossazien i eduizih g oli jo sulavad i sussiedaized i n oigieloile puuhuzile n oijendeltu valgieloile katapultinaizile kateltu. Kai n on katšottu ai sulavad i sussiedaized i kallehien i spuossazien i valdaizih valgaittu dai kallehien i syndyizien eduizih on varusteltu ga.	Várj csak, hadd nézzem De nem így van, aki ugyanazon keblen feküdt velem a tűzhelynél nem készít nekem ételt. Várj csak, hadd nézzem én, keserves asszony nincs-e a meleg pestnél, elterülve testén, hogy óvja öregedő orcáját? De nincs a meleg pestnél, s nem melegíti magát ő, akivel egy keblen feküdtünk. Várj csak, hadd nézzem fekhelyét, nincs-e ott, hogy túlhajszolt testét nyugtassa. Bementem megnézni, s ő, akivel egy mellen feküdtünk, nem fekszik fekhelyén. Várj, hát nem itt az idő, keserves asszony, hogy a szentsarok padlódeszkájára térdeljek s a kedves megszabadítók elé
Niih aigah on kalliz armoizeni gu on kaččuotava, oigieloil lauččazil on oijendeldu dai valgieloih sobazih g on šuoriteldu ga. Naizeni kargijaizeni kaččo kummastu mittumia, g on kallistu armostu valgieloile	Ebben a pillanatban úgy tűnik, drága kedvesemet a nyújtópádon kinyújtották s fehér viseletbe is felöltöztették már. Én, keserves asszony, csodálkozva nézem,		

<p>katepalttinaizien alle kateltu ga.</p>	<p>hogy drága kedvesemet mily fehér fedőlepel fedí.</p>	<p>Yksis maksaiziz i magoajaizeni n otti n a i mina sinulez i sulavien kielyizien aigah jo ylen suured i proskenzaized i ga. Vuotas opin vielä kyzellä, edgo voi hoz kylmile kielyizile n annella igäizii proskenzaizidu. M olimo ai naine dai kargijaizen i sinun kere yksiz maksaiziz i magoajaine da i yksien i kattiehuizien alle kazvelemaz ga. Možet vielä sanoimo vigasanastu virkkimö da vihasilmäizil i vihjailimmo ga ed ni i voi ni naine kargijaizen i ni kylmil i kielyizil i ni kirvoittaa ni mittumii sanaizii ga. Ollougo savoin tukkuizien i toakse jo ni sanaized sinule salbaittu da ilman tuhanzien i lukkuizien toaks on i kielyöd lukittu nygöi.</p>	<p>járuljak? Eljöttem a kedves megszabadítók elé, s addigra már a szíves szomszédok a nyújtópádon kinyújtották őt s fehér fedőlepelletel fedték le. Lám csak, a szíves szomszédok már rábízták őt a kegyes szentecskékre, fehérbe felöltöztették s felszerelték, hogy a kegyes ősszüldőkhöz térhessen. Te, akivel egyazon mellen nyugodtunk, mikor neked meleg volt nyelved, még hallottam igen meleg búcsúszavaid. Várj csak, hadd kérdézelek, nem tudnál hűvös nyelvvel is örök búcsút mondani? Én keserves asszony, aki teveled egyazon mellen nyugodtunk és egyazon takaró táplált minket. Tán helytelen haragos szavakat hajtogattunk s haragos szemekkel haragot szíttottunk, de most én, keserves asszony hűvös nyelvedről nem hallok egyetlen szót sem. Tán száz</p>
---	---	--	--

			csomó mögé csukódnak már be szavaid és ezer lakat mögött van nyelved most lelakatolva.
--	--	--	---

Anna Ivanovna Nyikolajeva siratója édesanyjához, 1964	Anna Ivanovna Nyikolajeva siratója nővérehez, 1966
Első rész: Megrökönyödés	
Első jelenet: <i>Miféle különös látvány ez?</i> Az elmúlás mint a fizikai és érzelmi változás. A haláleset előtti és utáni földi világ lefestése.	
Ez alkalommal az ösvények miért komorak és a sөvények miért oly szomorkásak serdülőkorom helyszínén?	Ez alkalommal az ösvények komorak és a sөvények miért oly szomorkásak?
Azelőtt, ha idejöttem, a nap ragyogóan sugárzott. – Ez alkalommal miért sorakoznak fekete felhők serdülőkorom udvara felett?	Azelőtt, ha idejöttem, a nap ragyogóan sugárzott. – Ez alkalommal miért sorakoznak fekete felhők az udvar felett?
Azelőtt fülemülék füttyültek és fecskék fecsegtek. – Ez alkalommal a fülemülék lábai miért vannak letörve és a fecskék fejei miért vannak felhasítva?	Azelőtt fülemülék füttyültek és fecskék fecsegtek. – Ez alkalommal a fülemülék lábai miért vannak letörve és a fecskék fejei miért vannak felhasítva?
Azelőtt arany szárító rudakon szoknyaszegélyek száradtak. – Ez alkalommal a szárítópillérek miért vannak megroppanva és letörve?	Azelőtt arany szárító rudakon szoknyaszegélyek száradtak. – Ez alkalommal a szárítópillérek miért vannak megroppanva és letörve?
Második rész: Próbálkozások	
Második jelenet: <i>Bejutási kísérletek a házba és az akadályok</i>	
Miért vertek gyökeret faágak a lépcsőkön?	Megpróbálok a szoba szent sarkához közeledni. – Miért gyűltek össze hatalmas könnytócsák a sarokgerendák között? Megpróbálok körülnézni, hátha készítettek borókaladikokat, melyek a könnytócsákon átevezhetnek.
	Nézd, micsoda lópatkókarom élességű faágak vertek gyökeret a lépcsőkön... Most, mikor az ajtófélfákhoz érkezem, még a küszöbök is könnyeznek.
Harmadik jelenet: A halott keresése	
<i>Az édesanya felkutatásának megkísérlése</i>	<i>A nővér felkutatásának megkísérlése</i>
<i>Azelőtt édesanyám mindig a pitvarajtóban várt</i>	Megpróbálok utánanézni, hogy nővérkém miért

55 A két sirató struktúráját összehasonlító táblázat Lauri Honko sematikus vázának továbbfejlesztése: Honko 1980. 36–37. Honko csupán a nővérenek szóló sirató szerkezetét rajzolta meg. Ez alapján elkészítettem az édesanyának szóló verzió tematikus struktúráját, majd párhuzamba állítottam a kettőt. Az összehasonlító sematikus ábrát végül kiegészítettem Károly S. László motívumelnevezéseivel és saját gondolataimmal: Károly S. 1977. 312.; 1988. 616–628. A nagyobb változtatásokat a cikk szövegében jelzem. A táblázatban félkövér betűvel szedtem azokat a részleteket, melyek csak az egyik változatban találhatók meg, dőlt betűvel pedig azokat, melyek ugyan mindkét variánsban fellelhetők, de eltérő módon és formában kerülnek megfogalmazásra. Ezek a jelölések nem érvényesek a jelenetek címeinél.

<i>engem. – De ez alkalommal miért neheztel rám?</i>	nem jött a fogadásomra ez alkalommal.
Megpróbálok utána nézni, hátha a tűzhely mellett van, hogy meleg étet készítsen számomra. – De miért nem készít most meleg ételt nekem?	Megpróbálok utána nézni, hátha a tűzhely mellett van, hogy meleg étet készítsen számomra. – De nincs ott, nem a tűzhelynél készít nekem ételt.
Megpróbálok utána nézni, hátha a sütőkemencénél pihenteti testét. – De <i>a kemencepadkák üresek. Hová tűnhetett el?</i>	Megpróbálok utána nézni, hátha a meleg pestnél nyújtóztatja testét. – <i>De nincs ott, nem a meleg pestnél melegíti magát.</i>
Megpróbálok utána nézni, hátha túlhajsolt testét az ágyban pihenteti. – <i>De ez alkalommal sehol sem találok édesanyámat.</i>	Megpróbálok utána nézni, hátha túlhajsolt testét az ágyban nyugtatja. – <i>De nővérkém nem fekszik fekhelyén.</i>
Harmadik rész: A felismerés – A halál elfogadása	
Negyedik jelenet: Találkozás az édesanyával	Negyedik jelenet: Találkozás a nővérral
Eljött az idő, hogy a kedves megszabadítók elé járuljak.	Csak nem eljött az idő, hogy a szent sarok padlódeszkájára térdeljek és a kedves megszabadítók elé járuljak?
Úgy tűnik, hogy édesanyámat már kinyújtották a nyújtópadon, felöltöztették fehérbe és lefedték fehér lepelletel.	Mikor a kedves megszabadítókhoz jöttem, addigra a szíves szomszédok már kinyújtották őt a nyújtópadon, lefedték fehér lepelletel és rábízták őt a kegyes ószülőkre.
	Ötödik jelenet: Búcsúvétel – Bocsánatkérés és a halottal való kommunikáció akadályai
	Nővérkém, már elbúcsúztam tőled, mikor még életben voltál.
	Megpróbálalak kérdezgetni, hátha még hűvös nyelven is képes vagy örök búcsút mondani?
	Mi, akik együtt nőttünk fel, tán olykor szitkokat szórtunk egymásra és haragudtunk egymásra.
	Hűvös nyelvedről egyetlen szót sem hallok. Száz csomó zárja le szavaid és ezer lakat lakatolja nyelved.

3. számú melléklet

Északi siratókörzet:

Fehér-tenger vidéke (Viena, Arkhangelszk) –Kontokki, Kuivajärvi, Vuokkiniemi

Domna Huovinen férjét siratja⁵⁶

– részletek –

<p>Ana mie rupielen, tuueh vartuvuoni, tunnon šuurie Tuonelan opualaisie tunnon puolennuttelomah. A kun olen omilla tuššetška-aijoillani valitun Tuonen turpehien alla tunnon luajitellut.</p> <p>Voi kun on min vallan autuvat aššuntašijaset Tuonelan vaimaloijen alasina. A vet on luavun šuurie Tuonelan laittosie kaikki miun luavun aššuntašijaset Aivin on lakilautoja myöten Tuonelan laittosie laitolla vartuvuollani.</p> <p>Oi kun on oimun äijät oimun šuuret Tuonelan opualaiset miun oimun aššuntašijaissani. A kaikki on miun ovikertaseniki Tuonelan opualoilla opšivaitu.</p> <p>A en voi näitä Tuonelan laittosie kuillana aikasin lamautella laitosta šianaloistani.</p>	<p>Hadd kezdjem, én bánatos teremtés nagy Tuonela gyászom súlyát megfelezni, mikor leányként kiválasztott páromat a termőföld túlvilági rögei alá eresztem.</p> <p>Ó hogy az én lakóhelyem csordultig van Tuonela fájdmával. Kedves lakhelyem Tuonela hatalmas nyomorúságát nyögi. Még a lócából is Tuonela nyomorúsága árad felém.</p> <p>Ó hogy a házam népe mind velem együtt hordja Tuonela hatalmas gyászát az én lakhelyemen. Mindenkit, még az ajtófélfát is a Tuonela bánat súlya nyomja.</p> <p>Nem sikerül a Tuonela gyötrő kínjait Enyhítenem, sem elűznöm szívem tájékaról.</p>
---	---

56 Adatközlő: Domna Huovinen (szül. 1878, Kontokki: Tollonjoki – Vuokkiniemi; férjhez ment: Kuivajärvi: Suomussalmi). Gyűjtők: Jouko Hautala és Lauri Simonsuuri, 1952, Helsinki. A szöveg és a hangzóanyag kéziratári lelőhelye: SKSÄ L 447c. 1952. Az átírást Alekszandra Sztjepanova végezte el. A sirató eredeti nyelven CD-n is hallható: Anneli Asplund (szerk.) *Itkuja Karjalasta, Inkeristä, Suomesta. Laments from Karelia, Ingria, Finland.* (CD), Helsinki: SKS, 2000. 6. számú sirató. A teljes sirató magyar fordítását a *Magyar Napló* 2006. szeptemberi számában (45. oldal) publikáltam. Ez a sirató nem a jelen cikkben vizsgált siratótípushoz tartozik, hanem a temetési szertartás egy későbbi mozzanatánál, a koporsó sírba eresztésekor hangzik el. Valószínűleg ezért nincs jelen már a haláleset előtti és utáni világ kontrasztja. A fájdalom érzése ellenben még mindig kisugárzik a környezetre, amely aztán újra visszaülteti a bánatot az emberbe.

<p>A mintäh miun luavun aššuntašijaset on aivin luatanašavujen varoissa? Luavun äijälti on luatanašavuset lainnehtimassa miun luavun aššuntašijoissa. (...) A kaikki on miun laštupihasetki luavun loittosien matkojen päistä Tuonelan laittojen alasina. (...)</p>	<p>És vajon kedves lakhelyemre miért borul tömjénfüst árnyéka? Kedves otthonomat átjárja a tömjénfüst illata az én kedves lakhelyemen. (...) És az én kertemben is mindenhová, Még a kis ösvényekre is Tuonela bánata nehezedik. (...)</p>
---	--

Középső siratókörzet: Mäntyselkä

Az édesanya temetésére érkezik leánya, aki rosszul él férjével⁵⁷

– részletek –

<p>Ka vai kuin on näil'ägo da ihalien maailmoila piäl' kallehemaman ni karuozallizen varduon tulduo n'äil'ä da uširookoiloila da uuličapihazila surenonn varduon tulduo suuret kuužimeččäzet kazvettu. Onehela da ozattomala varduol on joguozet piäliči dorogoin roittu. Ollah vaivazen vanhendunnuon varduon tulduo n'äil'ä pečal'noila peskumuahuzila on kaikki otsipaitu Jo ollah viekkahien spuassuzien blahoslovitut inhu varduola igäväd linduzed istuodu. En voi oneh ni kuin oboidie, omilago kallehen hyväzen kasvindapaikkoih vous'o kualella.</p>	<p>Ó, mikor még azon a csodálatos világon a becses balszerencsés teremtés érkezésekor, e széles sétányokat a szomorú teremtés érkezésekor még roppant fenyves rengeteg vette körül. Én siralmas szerencsétlen teremtés a folyók útján érkeztem. Most, a gyötrelmes görnyedt teremtés érkezésekor a búskomor homokbuckákon mindent kivágtak (?) S a bölcs megszabadítók áldott bús madarai a bánatos teremtés előtt levágva hevernek. Nem tudom, én siralmas, sehogy se elkerülni saját szép kedvesemet, mikor szülőhelyemre térek vissza.</p>
---	---

57 Adatközlő: Paraszkojva Szytepanovna Szaveljeva (szül. 1913, Mäntyselkä, Karhumäki közigazgatási körzet). Gyűjtő: Alekszandra Szytepanova, 1970. Publikációk: Szytepanova–Koski 1976. 85. számú sirató. 153–155.; 155–157. (orosz fordítás); Stepanova 1983. 123. (részletek). A megváltozott táj hangulata és a sirató egészében a főbb szerkezeti részek sorrendje erősen emlékeztet a cikkben tanulmányozott változatokra, bár az ellentétes képek ütköztetése itt nem olyan erőteljes és folytonos. A viszonylag nagy hasonlóság feltehetően azért tapasztalható, mert ez a variáns szintén azt a típust képviseli, amelyben az elhunyt leánya a temetésre érkezvén sirat. Az azonos funkciójú siratók szerkezeti és tartalmi rokonsága feltűnő még abban az esetben is, ha a változatok egymástól távol eső siratóvidékekről származnak.

Oi jo oneh varduon tulduo mint'ä(he)n ollou kai kohtazed izmen'ä't'ömäl'ä varduola kai izmeniedys.

Engo oneh omieni sirotskoloi käd'yzie voi omie da ovuzie avuamah nostua.

Kai ollah onehen varduon tulduo ovila piäl'ä opal'noiloila igäväd linduzed miun kohtah istuodus.

En, tuima, voi ni kuin omie tuužimizie tuužie.
(...)

Mint'ähba et vieromaista varrutta vierahilda rannoilda tullun tuimazela vajojengo valujien hern'ehyzien svečkoin kera vastah?

Ved vaimalola miula inhula varduola kai kohat on izmeniedys.

Ka vai jo miun kargienalazen varduon kalliz nainego kandajane azetettu jo, ven'an ni vestolauččazila pandu.

Engo voi tuima ni kuin voi omua kallista kandajaistago tunnustua.

Jo on surendaman varduon tulemiksi sadalangazih, sadasuavanazih šuoritettu.

Oi kumbane olet miun ihalia ilmoila piälä ihala kandajzeni,
midba duumazin
sie oled n'äil'ä aijoila duumain(un)?

Mihba varoi olet pobiednoin varduon tulduo n'äil'ä ven'ani ga vežalastozila (?) siuda azetettu?

Vain oled, udala kandajzeni,
udalih syndyzih sie
vaivazen varduon tulduo varustuan?

Mint'äh, kun kaikila kerroila, hos olen kudamila kerroila kualellun,
pal'l'ozen da palehtunuon varduon kera pagizit?

Mint'ähba olet, armas kandajzeni, nyt't'en t'ämän viikon da kodvan aigoi vaikkazena?

Kuot't'elen jo, oi kargie kandajzeni,
omila da sirotskoila kierzilakielyzila siuda kirgualla.

Pal'l'onalanane varrutkulu, kuottelen kaikkeh luaduloih siuda pagauttua.

Ó, a siralmas teremtés érkezesekor a változatlan teremtés számára miért változott meg a sors?

Én siralmas, saját árva kezemet sem tudom felemelni, hogy kinyissam a szülői ajtókat.

S én siralmas teremtés, mikor az ajtóhoz érkezem,
áldatlan gyászmadarak telepednek le mellém.

Én, bús teremtés, nem bánkódhatok saját bánatimon.
(...)

Miért nem jöttél a szánni való teremtés elé, a távoli vidékekről érkező bús szegénykét vajon miért nem világító viaszgyertyákkal fogadod?

Hát nekem nyomorultnak, bús személynek sorsa megváltozott.

Hiszen nekem, keserves teremtésnek Kedves asszony kihordója már kinyújtva, a nyújtópadra kiterítették már.

Sehogy sem tudok, én szegény, saját kedves kihordómra ismerni.

Már a megszorodott teremtés érkezesekor száz lepel, száz szövetfonál borította.

Ó, e virágos világ egén, micsoda világszép kihordóm vagy, milyen gondolatokat gondoltál azokban a pillanatokban?

A száralmas lélek érkezesekor mily okból terítették téged erre a nyújtópadra?

Vagy te, hős kihordóm,
a hős ősszülőkhöz indulásra készülsz a meggyötört teremtés érkezesekor?

Miért van, hogy máskor mindig, bármely alkalommal, mikor meglátogatlak, a fájdalmas és fagyos teremtéssel mindig fecsegtél ?

Miért vagy kegyes kihordóm most is még ennek a hétnek röpke idején is hallgatag?

Megkísérlek immár, ó keserves kihordozóm, Saját árva keserű nyelvemmel neked

<p>Mint'än oled miun, oi kandajazeni, äijäl'd'i vaikastun, Vain on valgiet spuassuzet siun kohasta valdazed valdivoidu? Ottele, oi mieli kandajazeni, valgeissa snd'yzis's'ä valgie kandajazeni, polvi spuassuzilda polvien piälizet polvipoklonat, eigo siuda miun kera n'yt't'en polvi spuassuzet pozvolittais. Vet on jo inhulago, igävist'ä kyhätyöl'ä varduola monikymmenkerdazed igäväzet istuotu. En pal'l'o da palehtunut vardud voi ni kenen kera paissa. Oldais siun kohtah sadakerdazet, tuhatluaduzet sanomizet. Oi jo kyllä kandajazeni, oldais miula siun kohtahized viizikymmenkerdazet kyzymizet. (...)</p>	<p>kiáltani. Én fájdalmas nyomorult, megkísérlek mindenféle módon hozzád szólani. Miért tartod, ó kihordóm, még mindig féken nyelved, Vagy a világos szentecskék szabadságot szánnak neked? Fogadd el, ó, kecses kihordóm, ki a fehér szülőknél vagy, fehér kihordóm, a nemzetség holt őseitől a nemzedékek nemzetségi üdvözlését, talán neked most a nemzetség holt ősei megbocsátanak. Hát, engem, nyomorultat, gyásztól gyötört teremtést már több tízszeres gyász sújtott. Én fájdalmas és fagyos teremtés nem tudok senkihez sem szólani. (Bár) lennének hozzád százszoros, ezerféle szavaim. Ó, kedves kihordóm, (bár) lennének feléd ötvenszeres kérdéseim. (...)</p>
---	--

Férjes asszony siratja édesanyját a temetésén⁵⁸

– töredék –

<p>Ku lähtin nämil pitkil perelieskazil, viizil virstazil viluzed viimaili, kymmenil virstazil kylmäzed iški. Nämil matkazil suvisuohuot polvuzih sah on kazvettu, kuuzalikkozod on kulkkuzih sah kazvettu, kadajikkozed on kainalozih sah kazvettu. Ennen ku tulin, kuvuajaiseni pihamuahuzis kai oldih kuldazet kukkazet kukkimas, nämien kerdazien tulduo on kai kukkazet kuivettu. Ennen ku tulin, pezettäizeni pihamuohuod oldih kai ilozelleh. Nämien kerdazien tulduo kandaizeni kai oldih kagramuahuod kallalleh. Ennen ku tulin, kai oldih ruskiet hallakkazed levitetty. Nämien kerdazien tulduo on kanduazeni pihamuahuod mustil kalin- kourazil katetut. Ennen ku tulin, kai oldih kuldoikägözed kuuritšazil kukkumas. Solovoilinduzed sovorazil soittamas. Djöngöi on kuldoikägözet kuuritšasien piäs</p>	<p>Mikor elindultam erre a hosszú utazásra, ötször olyan fagyos volt az idő, s tízszer úgy csípett a hideg. Ezeken az utakon a déli mocsár a térdig ért, a jegenyecserje a nyakamat nyaldosta, a borókafenyő pedig a hónomat hasogatta. Hajdanán, ha hazatértem, világrahozóm udvarán aranyvirágok virágoztak, de mostani érkezésemkor a virágok már elvirágoztak. Hajdanán, ha hazatértem, mosdatócskám udvarát beragyogta a boldogság. De mostani érkezésemkor kihordóm már a kopárföldön volt kiterülve. Hajdanán, ha hazatértem, dércsípte rőt virágok borították az udvart. De mostani érkezésemkor kihordóm udvarát fekete vászon födte. Hajdanán, ha hazatértem, az ereszek aranykakukkok kakukkoltak és fülemülék füttyültek a templom tetején. Most begyét lassan mozgatva kuksol az aranykakuk az ereszen,</p>
--	--

58 Adatközlő: Ilja Lutjonen felesége. Gyűjtő: Maija Juvas, 1935, Salmi, Palojärvi. Adattári lelőhely: SKS KRA *Maija Juvas* 231. 1938. (SKS KRA engedélyével.) A sirató magyar fordítását a *Finnugor Világ* 2006. szeptemberi számában (3. oldal) publikáltam. Az eredeti szöveget saját fordításommal együtt a *Komatál* című kötetben (Simon Valéria (szerk.): *Komatál. Ünnepi könyv Domokos Péter professzor 70. születésnapjára*. Budapest: ELTE Finnugor Tanszék. 2006. 134.) adtam közre. A jelen fordítás nem egyezik meg a korábban közöltekkel: most figyelembe vettem a névtalimat. A 3 melléklet valamennyi változata közül ez a legrégebbi, ez a legköltőibb, és a legjobban megszerkesztett szöveg. A cikk főszövegében tanulmányozott siratók első részéhez ez a siratótöredék hasonlít a legjobban. Az érzelmek természetbe kivetített képei, ellentéppárokban és egyenletes ritmust követve kerülnek kifejtésre: a külső környezetből egyre beljebb, az udvar és a ház felé halad a sirató. További részletes és nagyszabású kutatás feladata lesz megállapítani, hogy az elmúlás motívumának ilyen mértékű hasonlósága mennyiben köszönhető a viszonylagos földrajzi közelségnek, a szertartásban betöltött azonos szerepnek vagy egyéb tényezőknél.

<p>kubuzilleh kuksahtelduh, solovoilinduzet soborazil on siibyzilleh sorruttu. Ennen ku tulin, naine verzojoazeni oli veräjäpielyziz vuottelemas. Nämien kerdazien tulduo on kai veräjäpielyzed vilustunnuot. Enne ku tulin, nämih luaduzih kai nämä luaduzet kullal kuvasteldih, Nämien kerdasien tulduo on kai naizen kandaizeni lahovunnuod luoduzet. Enne ku tulin, naisen kandaizeni luaduzet krustalnoi kuvasteltih. Nämien kerdazien tulduo on kai kartanozet kallalleh. -----</p>	<p>a templom tetején szármyszegetten fülelnek fülemülék. Hajdanán, ha hazatértem, gondozó asszony a kertkapuban várta közeledtem. De mostani érkezésemkor a kertkapu kihalt és komor. Hajdanán, ha hazatértem, a házat és a szobákat aranyikonok ékesítették. De mostani érkezésemkor kihordó asszony szobái elkorhadtak. Hajdanán, ha hazatértem, kihordó asszony szobái kristállyal voltak kidíszítve. De mostani érkezésemkor már elsüllyedt az épület. -----</p>
---	--

Felhasznált irodalom

- ASPLUND, Anneli: Mother and Daughter – in the Footsteps of the Itinerant Singers. In Siikala, Anna-Leena – Vakimo, Sinikka (toim.) Songs beyond the Kalevala. Transformations of Oral Poetry. (Studia Fennica Folkloristica 2) Helsinki: SKS. 1994. 343–363
- CLAESSENS, Dieter: Enkulturation. In Endruweit, Günter – Trommsdorf, Gisela (Hrsg.): Wörterbuch der Soziologie. Stuttgart. 1989. 145.
- DÖMÖTÖR Tekla – SZENDREI Janka: Siratóének. In Ortutay Gyula (főszerk.) Magyar Néprajzi Lexikon IV. Budapest: Akadémia. 1981. 448-451.
- HAAVIO, Martti: Suomalaisen muinaisrunouden maailma. Porvoo: Werner Söderström Oy. 1935.
- HARVILAHTI, LAURI: Kertovan runon keinot. Inkeriläisen runoepiikan tuottamisesta. Helsinki: SKS. 1992.
- HENNEZEL, Marie de – LELOUP, Jean-Yves : A halál művészete. Hogyan nézzünk szembe a halállal? Vallási hagyományok és humanista spiritualitás napjainkban. Budapest: Európa. 1999.
- HONKO, Lauri: The Lament. Problems of Genre, Structure and Reproduction. In: Honko, Lauri – Voigt Vilmos (ed.): Genre, Structure and Reproduction in Oral Literature. Budapest: Akadémia Kiadó. 21–40.
- HONKO, Lauri – TIMONEN, Senni – BRANCH, Michael – BOSLEY, Keith: The Great Bear: a Thematic Anthology of Oral Poetry in the Finno-Ugric Languages. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 533) Helsinki: SKS. 1993.

- JÄRVILEHTO, Timo: Muisti, oppiminen ja ymmärtäminen. In Rätty, Hannu (toim.) Henkisten kykyjen kehittyminen. Joensuun yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Psykologian tutkimuksia nro. 16. 1994. 9–25
- KAIVOLA-BREGENHÖJ, Annikki: Variaatio kansanperinteessä. In Suojanen, Päivikki (toim.) Muuntelu ja kulttuuri. (Tampereen yliopiston kansanperinteen moniste 7/1985). 7–64.
- KÁROLY S. László: Jaj nekem szomorú életem! A szövegformulák főbb típusai siratóénekeinkben. Népi Kultúra – Népi Társadalom IX. 1977. 307–328.
- KÁROLY S. László: Siratóének. In Vargyas Lajos (szerk.): Magyar Néprajz nyolc kötetben. V. Népköltészet. Budapest: Akadémiai Kiadó. 1988. 611–632.
- KNUUTTILA, Seppo: Runonlaulaja estradilla. Piirteitä folklorismin vaiheista. Kansanmusiikki 2/1985. 16–22.
- KNUUTTILA, Seppo: Perinne-esiintyjä Pohjois-Karjalassa. In KNUUTTILA, Seppo (toim.) Runon ja Rajan Teillä. (Kalevalaseuran vuosikirja 68) Helsinki: SKS. 1989. 217–242.
- MERRIAM, Alan P.: The Anthropology of Music. Northwestern University Press. 1964.
- MOISALA, Pirkko: Kulttuurisen musiikin kognitiivinen tutkimus. Musiikki 1-2/1993. 50–74.
- NENOLA-KALLIO, Aili: Itämerensuomalaiset itkuvirret. In Asplund, Anni – Hako, Matti (toim.): Kansanmusiikki. Helsinki: SKS. 1981. 44–52.
- PAKSA Katalin: Magyar népzene-történet. Budapest: Balassi Kiadó. 1999.
- PENTIKÄINEN, Juha: Marina Takalon uskonto. Uskontoantropologinen tutkimus. Helsinki: SKS. 1971.
- POLCZ Alaine : Együtt az eltávozottal. Pécs: Jelenkor Kiadó. 2005.
- REZESSY Anna: A halott átváltozása. Karjalai és magyar siratószövegek. In Pócs Éva (szerk.) Maszk, átváltozás, beavatás. Vallásantropológiai fogalmak tudományközi megközelítésben. (Tanulmányok a Transzcendensről V.) Budapest: Balassi Kiadó. 2007. 321–357.
- RÜÜTEL, Ingrid: Folklore ja nykypäivän kulttuuri. Kotiseutu 1/1987. 190–193.
- STEPANOVA, Aleksandra: Karjalainen kansanperinne ja itkuvirret. In Saarinen, Tuija - Suhonen, Seppo (toim.): Koltat, karjalaiset ja setukaiset. Pienet kansat maailmojen rajoilla. Kuopio: Snellman-instituutti. 1995. 134–145.
- STEPANOVA, Santra: Hautajais- ja häävirsii. Punalippu 1. 1983. 121–125.
- STEPANOVA, Aleksandra: Itkuvirsien keruutyöstä Karjalassa. In Hakamies, Pekka (toim.): Näkökulmia karjalaiseen perinteeseen. Helsinki: SKS. 1996. 211–228.
- SZTYEPANOVA, Alekszandra – Koski, Terttu: Karelszkije pricsitanyija. Petrozavodszk: Karelija. 1976.
- TOLBERT, Elisabeth: The Musical Means of Sorrow. The Karelian Lament Tradition. Los Angeles: The University of California. 1988.
- VIRTARANTA, Pertti: Paatenen itkuvirsistä. In Commentationes Fenno-Ugricae in honorem Erkki Itkonen. (Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia 150). Helsinki: Suomalais-ugrilainen Seura. 1973. 467–488.
- ZUMTHOR, Paul: Oral Poetry: an Introduction. Minneapolis: University of Minnesota Press. 1990.

Kéziratok és hangzóanyagok

Фон. КарНЦ РАН = Фонограммархив Института языка, литературы и истории Карельского научного центра Российской Академии наук. (A Karjalai Tudományos Központ Nyelvi, Irodalmi és Történeti Intézetének Hangtára – Orosz Tudományos Akadémia)

SKS KRA = Suomen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto (A Finn Irodalmi Társaság folklórarchívuma)

SKSÄ = Suomen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston äänitearkisto (A Finn Irodalmi Társaság folklórarchívumának hangtára)

L = Levy (Lemez)

TKU = Turun Yliopiston Kulttuurien tutkimuksen laitoksen arkistot (Turkui egyetem Kultúrákutató tanszékeinek archívuma)